



UDK:314.930.

O'tkir YAKUBOV,

Termiz davlat pedagogika instituti dotsenti, geografiya fanlari nomzodi

G.f.n., dots. Q.Allanov taqrizi asosida

### “KATTA QIRG'IN”NING DAXSHATLI OQIBATLARI

Annotatsiya

Mazkur maqolada 1937 yildagi “Katta qirg'in”ning kechishi va daxshatli oqibatlari to'g'risidagi tarixiy hujjat va manbalar tahlil qilingan hamda o'sha davrdagi millat tarixi haqida fikr yuritiladi. “1937 yildagi Buyuk Terror” Sovet Ittifoqida Stalin rejimi tomonidan amalga oshirilgan siyosiy repressiya davrini anglatadi. O'sha paytda aholiga, ayniqsa ziyolilarga, harbiy va siyosiy muxolifatchilarga qarshi ommaviy hibslar, sud jarayonlari va qatag'onlar uyushtirilgan. Millionlab odamlar hibsga olingan, o'limga hukm qilingan, lagerlarga yoki surgunga yuborilgan. Ularning aksariyati Stalin rejimining befarqligi, xatolari va yovuzligi qurbonlari bo'lgan. Bu davr sobiq “Ittifoq” tarixida chuqur iz qoldirdi va XX asrdagi siyosiy qatag'onlarning eng shafqatsiz siyosatlaridan biri bo'lgan.

**Kalit so'zlar:** “Katta qirg'in”, “Katta terror”, “Bolshevizm”, qatag'on qilinganlar, ommaviy kasalliklar, ochlik, tozalash siyosati.

### УЖАСНЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ “БОЛЬШОЙ РЕЗНИ”

Аннотация

В этой статье анализируются исторические документы и источники о ходе и ужасных последствиях “великой резни” 1937 года и размышляется об истории нации в то время. “Большой террор 1937 года” относится к периоду политических репрессий, проводимых сталинским режимом в Советском Союзе. В то время были организованы массовые аресты, судебные процессы и репрессии против населения, особенно интеллигенции, военных и политических противников. Миллионы были арестованы, приговорены к смертной казни, отправлены в лагеря или ссылку. Большинство из них стали жертвами безразличия, ошибок и зла сталинского режима. Этот период оставил глубокий след в истории бывшего “Союза” и был одной из самых жестоких политических репрессий в 20 веке.

**Ключевые слова:** “Большая резня”, “большой террор”, “большевизм”, репрессированные, массовые болезни, голод, политика чисток.

### THE TERRIBLE CONSEQUENCES OF THE “GREAT MASSACRE”

Annotation

This article analyzes historical documents and sources about the course and terrible consequences of the “great massacre” of 1937 and reflects on the history of the nation at that time. The “Great Terror of 1937” refers to the period of political repression carried out by the Stalinist regime in the Soviet Union. At that time, mass arrests, trials and repressions were organized against the population, especially intellectuals, military and political opponents. Millions were arrested, sentenced to death, sent to camps or exile. Most of them were victims of the indifference, mistakes and evil of the Stalinist regime. This period left a deep mark on the history of the former “Union” and was one of the most brutal political repressions in the 20th century.

**Key words:** “The Great Massacre”, “the great terror”, “Bolshevism”, the repressed, mass diseases, famine, the policy of purges.

**Dolzarbli.** Sovet hukumati o'zining olib borgan bosqinchilik, talonchilikdan iborat siyosatini yashirish maqsadida mahalliy xalq nomidan “bosmachilar”dan xalos qilish bo'yicha O'rtasiy siyosiy bosh boshqarmasiga qizil armiya qo'mondonlari nomiga maxsus xatlar, murojaatnomalar uyushtirib, yangi kuchlarni safarbar etish masalasida foydalananganlar. Bunday chaqiriqlardan so'ng qizil armiya qo'shinlari ayovsiz tarzda terror uyushtirish, ommaviy qirg'in o'tkazish, ko'zga ko'ringan mahalliy xalqning ibratli odamlaridan o'ch olish, qirib tashlash vositalarini ishga solganlar.

Eng achinarlisi siyosiy boshqarmaning maxsus ko'rsatmasi bilan “Xurrambekka yordam berish” bahonasida butun boshli “qo'ng'iroq” urug'i qabilalariga nisbatan qirg'in siyosati o'tkazilib, minglab begunoh kishilar qirib tashlangan. 1926 yil bahorida mustabid tuzim siyosati ta'sirida Surxondaryo vohasini “bosmachilik”dan ommaviy tozalash siyosati o'tkazilgan. Ochlik, qashshoqlik turli xil ommaviy kasalliklar va tinimsiz qirg'inlar qurboniga aylangan voha (Surxondaryo) aholisining soni 1920 yilga nisbatan uchdan bir qismga kamaygan. O'z navbatida 1926 – 1930 yillarda aholining o'ziga to'q qismi deyarli tugatilib, bir qismi jon saqlash uchun Afg'oniston orqali xorijga qochib ketgan

bo'lsa, ikkinchi qismi qirib tashlangan yoki Rossiya majburiy ko'chirilish, qatag'on qilinib quloq sifatida majburiy ko'chirilgan[1].

**Metodlar.** Maqolani tayyorlashda tarixiy qiyoslash, bibliografik tahlil, statistik tahlil usullaridan foydalanildi.

**Tadqiqot natijalari.** 1937 yil 30 iyul kuni SSSR kompartiyasi markaziy qo'mitasi va NKVDning “Sobiq quloq qilinganlar, jinoyatchilar va boshqa sovetlarga qarshi unsurlarni qatag'on qilish operatsiyasi haqida”gi N – 00447 sonli buyrug'i tasdiqlangan. “Sovet Ittifoqi” qatag'on qilinuvchilar ro'yxatini “NKVD maxsus uchligi” deb ataluvchi uchliklar shakllantirila boshlangan. N – 00447 sonli buyruqda odamlarni qamoqqa olishda prokurorlar sanksiyasi shart emasligi kiritilgan va mahalliy prokuratura vakllari “Katta terror” bilan bog'liq rasmiylashtirish ishlarni bilan shug'ullangan xolos.

1939 yil fevralida NKVDning mintaqaviy bo'limlarida sovet tuzumiga qarshi tashkilotlarga a'zolikda ayblanganlar bir yil o'tib o'tib tashlangan va oqlanmagan. Sovet hukumati mahalliy ziyoliylarni turli lavozimlarga o'tkazib “katta terror”da ishtirokchi qilib qo'ygan. Masalan, Akmal Ikromov 1929 yil O'zSSR kompartiyasi markaziy qo'mitasining birinchi kotibi etib tayinlangan. U “katta terror”

boshlanishidayoq Respublika Markaziy qo'mitasi birinchi kotibi sifatida "maxsus uchlik" tarkibiga kirgan. Shu sababli, 1937 yilning sentyabriga qadar, ishdan olungungacha barcha qamoq va otuv hujjatlarini chiqarishda ishtirok etishga majbur bo'lgan.

Umuman, mahalliy aholining ziyoliy, o'ziga to'q fuqarolarini qirishni mahalliy rahbarlarning qo'li bilan amalga oshirishga erishgan. Akmal Ikromovning o'zini esa, 1938 yilning 15 martida "aksinqlobiy" terrorchi tashkilotga a'zo sifatida ayblab Moskvada otib tashlangan. Akmal Ikromovdan keyin, Usmon Yusupov (Apresyan Darenik bilan) maxsus uchlikning ikkinchi a'zosi sifatida uning barcha hukm chiqarilgan yig'ilishlarida qatnashgan. U. Yusupov "katta terror" tugaganidan keyin ham 1950 yilgacha Markaziy qo'mita rahbarligida qolgan.

Akmal Ikromov ishdan olinganidan so'ng Jo'ra To'rabekov bir oz muddat ya'ni 1937 yilning 5 sentabridan 21 sentabrigacha (16 kun) O'zbekiston SSR kompartiyasi markaziy qo'mitasi birinchi kotibi vazifasini bajaruvchi sifatida ishlagan. U 1937 yil 12 sentabrdagi O'zSSR "uchligi" yig'ilishida ishtirok etgan va 117 nafar fuqaroning otishga hukm qilinishida ishtirok etgan. 1937 yil 21 sentabrda ishdan olinganidan so'ng noyabr oyida "xalq dushmani" sifatida qoralangan va 1939 yil mart oyida otib tashlangan, keyinchalik ham oqlanmagan.

O'sha davrda Sodiqjon Boltayev O'zSSR kompartiyasi markaziy komitetining ikkinchi kotibi bo'lib ishlagan va o'z navbatida maxsus uchlikning uchinchi a'zosi bo'lgan, ammo qatog'on siyosatida katta rol o'ynamagan. 1937 yilning 28 avgustida ishdan bo'shatilgan, shu kuni "sovet hokimiyatiga qarshi unsur" sifatida qamoqqa olingan. So'ngra 1938 yilning mart oyida otib tashlangan.

"Uchlik"ning to'rtinchi a'zosi Sulton Segizbayev 1937 yilning 5 oktabrida O'zSSR xalq komissarlari soveti raisi bo'lib ish boshlagan, u 1938 yilning iyun oyiga qadar "katta terror"ning eng qizg'in davrlarida ishlagan. Segizbayev mingdan ortiq O'zbekiston fuqarolariga o'lim hukmi chiqarilgan yig'ilishlarda qatnashgan. 1938 yilning iyul oyida ishdan bo'shatilgan va bir yildan keyin otib tashlangan.

"Uchlik"ning beshinchi a'zosi Abduraxmon Abdujabborov O'zSSR xalq komissarlari soveti raisi lavozimiga 1938 yilning 23 iyulida Segizbayev o'rniga tayinlangan. A. Abdujabborov 1938 yilning 4 oktabridan 16 oktabrigacha har kuni o'tkazilgan yig'ilishlarda qatnashgan va bu yig'ilishlarda 507 nafar O'zbekistonlik otuvga hukm qilingan. "Katta terror" davrida (1937-1939yy.) O'zSSR uchligi tomonidan 41 mingdan ortiq kishi qamoqqa olingan va 7 mingga yaqin kishi otib tashlangan.

#### jadval

##### 1937 yil dekabr oyidagi ayiblov ishlari natijalari

| Qaror soni | Yig'ilish sanasi | Aylanuvchilar soni | O'tishga hukm qilinganlar | 10 yilga kesilganlar | 8 yilga kesilganlar | Qamoq joyidan ozod etilganlar | Izoh   |
|------------|------------------|--------------------|---------------------------|----------------------|---------------------|-------------------------------|--------|
| 44         | 01.12.1937y.     | 146                | 14                        | 96                   | 36                  | -                             |        |
| 45         | 01.12.1937y.     | 118                | 34                        | 74                   | 9                   | 1 kishi o'lgan                |        |
| 46         | 01.12.1937y.     | 171                | 67                        | 94                   | 9                   | 1                             |        |
| 47         | 02.12.1937y.     | 146                | 51                        | 92                   | 3                   | -                             |        |
| 48         | 02.12.1937y.     | 110                | 14                        | 76                   | 20                  | -                             |        |
| 49         | 02.12.1937y.     | 114                | 21                        | 82                   | 11                  | -                             |        |
| 50         | 04.12.1937y.     | 131                | 14                        | 113                  | 4                   | -                             |        |
| 51         | 04.12.1937y.     | 110                | 16                        | 91                   | 3                   | -                             |        |
| 52         | 04.12.1937y.     | 95                 | 40                        | 50                   | 5                   | -                             |        |
| 53         | 07.12.1937y.     | 220                | 12                        | 149                  | 58                  | 1                             | 1 ayol |
| 54         | 07.12.1937y.     | 232                | 13                        | 160                  | 58                  | 1                             | 1 ayol |
| 55         | 07.12.1937y.     | 230                | 3                         | 155                  | 68                  | 4                             | 1 ayol |
| 56         | 08.12.1937y.     | 203                | 4                         | 104                  | 94                  | 1                             |        |
| 57         | 08.12.1937y.     | 147                | -                         | 91                   | 56                  | -                             |        |
| 58         | 08.12.1937y.     | 204                | 2                         | 152                  | 49                  | 1                             |        |
| 59         | 09.12.1937y.     | 212                | 3                         | 200                  | 9                   | -                             | 1 ayol |
| 60         | 09.12.1937y.     | 206                | 2                         | 148                  | 56                  | -                             |        |
| 61         | 09.12.1937y.     | 209                | 8                         | 154                  | 35                  | 10                            |        |
| 62         | 10.12.1937y.     | 205                | 56                        | 149                  | -                   | -                             | 1 ayol |
| 63         | 10.12.1937y.     | 201                | 4                         | 137                  | 47                  | 13                            |        |
| 64         | 10.12.1937y.     | 219                | 2                         | 203                  | 11                  | 3                             | 2 ayol |
| 65         | 27.12.1937y.     | 15                 | 12                        | 3                    | -                   | -                             | 1 ayol |
| Jami:      |                  | 3644               | 392                       | 2572                 | 646                 | 34/1                          |        |

\*Jadval tarixiy arxiv hujjatlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

1937 yil dekabr oyida O'zbekistonda NKVD uchligi tomonidan 1-10 dekabr kunlari davomida 3081 kishiga va so'ngra yana 27 dekabr kuni 11 kishiga jami 3092 kishiga jinoiy ish ochilgan.

#### 2-jadval

##### 1937 yil dekabr oyidagi ayiblov ishlarining mintaqalar bo'yicha natijalari

| № | Mintaqalar  | O'tishga hukm qilinganlar | 10 yilga kesilganlar | 8 yilga kesilganlar | Qamoq joyidan ozod etilganlar | Jami |
|---|-------------|---------------------------|----------------------|---------------------|-------------------------------|------|
|   | Andijon     | 51                        | 464                  | 109                 | 1                             | 625  |
|   | Buxoro      | 121                       | 242                  | 48                  | -                             | 411  |
|   | Surxondaryo | 16                        | 201                  | 91                  | -                             | 308  |
|   | Samarqand   | 16                        | 134                  | 16                  | 13/1o'lgan                    | 180  |
|   | Xorazm      | 20                        | 130                  | 94                  | 1                             | 245  |

|  |                                 |     |      |     |         |      |
|--|---------------------------------|-----|------|-----|---------|------|
|  | Qashqadaryo                     | 8   | 149  | 35  | 9       | 201  |
|  | Yuqori Chirchiq                 | -   | 7    | 15  | -       | 22   |
|  | Qoraqalpog'iston                | 10  | 142  | 18  | -       | 170  |
|  | Toshkent                        | 9   | 30   | 2   | -       | 41   |
|  | Qo'qon                          | 17  | 228  | 14  | 3       | 262  |
|  | Farg'ona                        | 7   | 89   | 19  | 4       | 119  |
|  | Namangan                        | 19  | 198  | 3   | -       | 220  |
|  | Chirchiq                        | 3   | 16   | 11  | -       | 30   |
|  | Ogqo'rg'on                      | -   | 8    | -   | -       | 8    |
|  | Qurama                          | 1   | 8    | 3   | -       | 12   |
|  | Kalinin                         | 1   | 15   | 12  | -       | 28   |
|  | Parkent                         | 2   | 22   | 4   | -       | 28   |
|  | Orjonikidze                     | -   | 10   | 21  | -       | 31   |
|  | Chinoz                          | 2   | 36   | 2   | -       | 40   |
|  | Yangiyo'l                       | 3   | 28   | 9   | -       | 40   |
|  | Quyichirchiq                    | 1   | 20   | 5   | -       | 26   |
|  | O'rtachirchiq                   | -   | 9    | 3   | -       | 12   |
|  | Pskent                          | -   | 24   | 14  | -       | 38   |
|  | Bekobod                         | 3   | 23   | 6   | -       | 32   |
|  | Xovost                          | -   | 38   | 22  | 1       | 61   |
|  | Jizzax                          | 1   | 14   | 7   | -       | 22   |
|  | Forish                          | 4   | 26   | 2   | 1       | 33   |
|  | Mirzacho'l                      | -   | 22   | 10  | -       | 32   |
|  | Zomin                           | 4   | 19   | 1   | 1       | 25   |
|  | Oltiariq                        | 6   | 13   | 10  | -       | 29   |
|  | Toshloq                         | -   | 31   | 7   | -       | 38   |
|  | Marg'ilon                       | 2   | 26   | 8   | -       | 36   |
|  | Toshkent temir yo'li            | 2   | 6    | 8   | -       | 16   |
|  | SSSRning boshqa shaharlaridan   | 32  | 22   | -   | -       | 54   |
|  | O'zSSRning boshqa shaharlaridan | 31  | 126  | 12  | 1       | 161  |
|  | Jami:                           | 392 | 2567 | 643 | 35/1-36 | 3644 |

\*Jadval tarixiy arxiv hujjatlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jumladan, 11.12.1937 yilda – 306 kishiga, 02.12. 1937 yilda – 303 kishiga, 04.12. 1937 yilda – 205 kishiga, 07.12. 1937 yilda – 504 kishiga, 08.12. 1937 yilda – 472 kishiga, 09.12. 1937 yilda – 621 kishiga, 10.12. 1937 yilda – 625 kishiga, va so'ngra 27.12. 1937 yilda yana – 11 kishiga jinoiy ish ochilgan.

Qizig'i shundaki, jinoiy ish ochilganlar soni 3092 tani tashkil etib, 3644 kishiga ayblovlari e'lon qilingan. Masalan, 07.12.1937 yilda jinoiy ishlarni ko'ruvchi uchta guruhning birida – 220 ta, ikkinchisida – 232ta, uchinchisida esa – 232ta ish bir kunda ko'rib chiqilgan, o'sha kuni ayblanganlarning 65 nafari otishga hukm qilingan, 464 nafari 10 yilga, 184 nafari 8 yilga kesilgan.

Shu narsa dahshatliki, hali 1937-1938 yillardagi siyosiy qatag'on boshlanmagan va bo'lajak jabirdiydalarning aybdor ekanligi masalasi hali aniqlanmay turib, NKVD organlari yaqin kelajakda qamoqqa olinadigan kishilar ro'yxatini tuzishga kirishgan. 11 jildni tashkil etadigan bu ro'yxatlarning birinchisi 1937 yil 27 fevralda tasdiqlangan bo'lsa, eng so'ngisi VKP(b) siyosiy byurosi a'zolari tomonidan 1938 yilning 29 sentabrida imzolangan.

1937 yil dekabr oyida hukm chiqarilganlardan 392 kishi otilgan, 2572 kishi 10 yilga va yana 646 kishi 8 yilga ozodlikdan mahrum etilgan. Bir nafar odam tergov davomida o'lgan. Ayblangan 3644 kishidan 95 kishi "aybsiz" deb topilib ozodlikka chiqarilgan bo'lib, jami ayblanganlarning 1 foizga yaqinini (0,96%) tashkil etgan xolos.

Ayblanganlar okrug, shahar va rayonlar kesimida tahlil etilganda ulardan eng ko'plari Andijon (625 kishi), Buxoro (411 kishi), Surxondaryo (308 kishi) mintaqalariga to'g'ri kelgan. Otishga hukm qilinganlarning eng ko'pi Buxoro mintaqasiga (121kishi) to'g'ri kelib jami otishga hukm etilganlarning 30,8 foizi to'g'ri kelgan. Keyingi o'rin Andijon mintaqasiga tegishli bo'lib, 51 kishi ya'ni respublika bo'yicha jami otishga hukm etilganlarning 13,0 foizini tashkil etgan.

Ayblanganlarning 10 yil muddatga kesilganlar salmog'i Andijon (464kishi) respublika ko'rsatkichiga nisbatan 18,0 foiz, shunga muvofiq ravishda Buxoro (242 kishi) 9,4 foiz, Qo'qon (228 kishi) 9,2 foiz, Surxondaryo (201kishi) 8,1 foizni tashkil etgan. Respublika bo'yicha otishga hukm etilgan 9567 kishi mahalliy aholi vakllari bo'lib, respublikaning 35 ta mintaqasi vakllari bo'lgan.

Ayblanganlarning milliy tarkibi tahlil etilganda, 44-65 qarorlar (22 ta qaror) bo'yicha ayblanganlardan otishga hukm qilinganlarning 298 nafari (76 foiz)ni o'zbeklar, 62 nafari (15,8 foiz)ni ruslar, 8 nafari (2 foiz) qoraqalpoqlar, 7

nafari (1,7foiz) tatarlardan iborat bo'lgan. Shuningdek 10 yil muddatga kesilganlarning 2098 nafari (81,5 foizi) o'zbeklar, 267 nafari (10,3 foizi) ruslar va 104 nafari (4 foizi) qoraqalpoqlar bo'lgan.

Ayrim ma'lumotlarga ko'ra, N.S.Xrushchyov tomonidan ham imzolangan yana bir necha ro'yxatlar bo'lgan, ammo ular Xrushchyovning KPSS markaziy komitetiga rahbarlik qilgan yillarida kuydirib tashlangan. Shu ro'yxatlarga asoslanib aytish mumkinki, "Katta qirg'in" davrida qirib tashlash lozim bo'lgan kishilar ro'yxatini tuzish 1936 yilning ikkinchi yarmida boshlangan. Binobarin, "Katta qirg'in"ni amalga oshirish g'oyasi siyosiy byuro va shaxsan uning rahbari Stalinda 1936 yildayoq baydo bo'lgan[2].

Akademik A.N.Yakovlev o'zining "Bolshevizm – XX asrning ijtimoiy kasalligi" maqolasida quyidagilarni yozadi: "Bolshevizm amaliyotlari uchun javobgarlikdan qochmasligi kerak, sudsiz qatl qilishdagi quloq eshitmagan sohtalashtirishlar, sohta ayblovlar, tergov va sudsiz hukmlar, qiynoqlar, konslagerlarni tashkil etish, shu jumladan: garovga olingan bolalar uchun, tinch aholiga qarshi zaharli gazlardan foydalanganligi uchun..., lekin Stalinning go'sht maydalagichida 20 milliondan ortiq odam vafot etdi"[3].

Chop etilgan hujjatlarga ko'ra, SSSR ichki ishlar komissari Nikolay Yerjovning 1937 yil, 30 iyuldagi N-00447 sonli "Sobiq quloq qilinganlar, jinoyatchilar va boshqa sovetlarga qarshi unsurlarni qatag'on qilish operatsiyasi haqida"gi buyrug'ida operatsiyani amalga oshirishning tartibi bayon etilgan bo'lib, daxshatli operatsiyani hayotga tatbiq qilishning dahshatli manzarasini ifodalaydi.

Mazkur buyruq sobiq "Ittifoq"ning boshqa mintaqalarida 1937 yilning 5 avgustidan amalga oshirila boshlagan bo'lsa, O'zbekistonda operatsiya shu yilning 10 avgustidan amalga oshirila boshlagan. Qatag'on qilinganlar asosan ikki toifaga bo'lingan: a) birinchi toifaga zudlik bilan xibsga olinishi kerak bo'lgan va "uchlik"da ko'rib chiqilib, otishga hukm qilinishi lozim bo'lgan eng "xavfli elementlar" kiritilgan; b) ikkinchi toifaga ijtimoiy xavflilik darajasi pastroq, ammo "shubxaliroq elementlar" xibsga olinishi va ular 8 yildan 10 yilgacha lagerlarda saqlanishi ko'zda tutilgan.

Avvaliga O'zSSRda birinchi toifa bo'yicha 750 kishi, ikkinchi toifa bo'yicha 4000 kishi reperessiya qilinishi tasdiqlanib, haqiqatda 1937 yilning 30 sentabrida birinchi toifa bo'yicha 4750 kishi va ikkinchi toifa bo'yicha 8000 kishi, hammasi bo'lib 12750 kishi repressiya qilinishi tasdiqlangan. Biroq, 30 sentabrda jami 10700 kishi xibsga olingan, shundan: "sobiq quloqlar" – 5924 kishi, "jinoyatchi" deb topilganlar

1679 kishi, boshqa “aks inqlobiy elementlar” – 3097 kishidan iborat bo‘lgan. Sudlanganlarning jami 10700 kishidan birinchi toifadagilar ya’ni otishga hukm qilinganlar 3613 kishini, ikkinchi toifadagilar ya’ni 8 yildan 10 yilgacha qamalganlar 7087 kishini tashkil qilgan. Shu jumladan, birinchi toifaga ko‘ra ayblanganlarning 1376 nafari “sobiq quloqlar”, 352 nafari “jinoatchilar”, 1285 nafari “aks inqlobiy elementlar” deb topilgan; ikkinchi toifadagilarning 4547 nafari “sobiq quloqlar”, 727 nafari “jinoatchilar”, 1812 kishi boshqa “aks inqlobiy elementlar” deb topilib qoralangan[4].

**Xulosa.** 1937 yilda O‘zbekistonda yuz bergan “Katta terror” aholi o‘rtasida ommaviy qatag‘onlarga olib kelgan.

Biroq, ushbu davrda O‘zbekistonda qurbonlar va hibsga olinganlar soni bo‘yicha aniq statistik ma’lumotlar to‘liq emas. Buning sababi shundaki, Stalinning “repressiv mashinasi yaxshi ishlagan” va ko‘pincha hibsga olinganlarni ularning soni va taqdirini mavhumlash maqsadida uchun bir joydan ikkinchi joyga ko‘chirgan yoki ko‘plab hujjatlar hukumat tomonidan maxsus yo‘q qilingan. Ba’zi ma’lumotlarga ko‘ra, hibsga olinganlar soni taxminan 1,5 million kishini tashkil qilgan, yuz minglab odamlar qatl yetilgan yoki lagerlarda va surgunlarda vafot yetgan.

#### ADABIYOTLAR

1. Турсунов С., Рашидов Қ. Бойсун. “Академнашр” нашриёти, 2011й. 82-83 бетлар.
2. Наим Каримов. 1937 – 1938 йиллардаги катта киргиннинг фожеали оқибатлари. www. Ziyouz. com kutubxonasi. Тошкент. 2015 йил, 3-бет.
3. Стефан КУртуа, Николя Верт, Жан Луи Панне, Анджей Пачиновский, Карел Бартошек, Жан Луи Марчолен. Чёрная книга коммунизма. Издание 22/Пер. Сфр. -вкн.:Три века истории. – М., 2001, стр. 12.
4. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание: Документы и материалы в 5 томах. 1927 – 1939. Том 5, 1937 – 1939. Книга 1, 1937. – М.: РОССПЕН, 2004, стр. 370-373.